

Gedaalde instroom risico voor onderwijskwaliteit Perspectief van primaire opleidingen

De primaire opleidingen, kern van het groene onderwijs, zijn een kleine tak geworden. Zowel in mbo als hbo. Als expertise wegvloeit, wat hebben de groene scholen toekomstig agrariërs dan nog te bieden?

Er zijn in Nederland naar schatting zo'n 165.000 mensen werkzaam in de landbouw; 100.000 minder dan 25 jaar geleden. Een forse daling, maar de grote dip lijkt voorbij. Wel daalt nog het aantal bedrijven, stijgt de omvang van die bedrijven en starten agrariërs vaak nevenactiviteiten.

En hoewel belangrijk voor economie en bepalend voor landschap blijft er druk op de landbouw. Denk aan de hoge investeringen (energie, kunstmest gewasbescherming), veel productiebeperkingen (milieu, diergezondheid, dierenwelzijn) en de zware concurrentie (goedkopere productie elders, transport, nauwelijks groeimogelijkheden).

LNV ziet twee sporen voor haar inzet: ze wil werken aan concurrentiekracht van de sector en aan leefbaarheid van het platteland. Ze stimuleert een transitie naar innovatieve en duurzame landbouw en naar marktgericht produceren. Bovendien zou de landbouwsector iets aan het imago moeten doen.

Vooroordelen

De meeste aankomende boeren, op weg naar overname, tonen geen twijfel: 'het is misschien lastig, maar er is voldoende perspectief.' Buiten de sector is er scepsis. Zo zou onderzoek uitwijzen dat je met een hbo- of wo-opleiding landbouw en veeteelt relatief weinig kans op werk hebt. Er zouden nauwelijks mogelijkheden zijn voor de leerling of student die niet van een bedrijf komt.

Het Ruimtelijk Planbureau schetst vier scenario's voor de Nederlandse landbouw tot 2040 en die vertonen allemaal daling van werkgelegenheid, uiteenlopend van 2,1 tot 2,5 procent per jaar (44 tot 55 procent tot 2040). Het verschil is afhankelijk van inschatting van bevolkingsgroei, EU-beleid en economische groei. Is er dan wel toekomst voor de landbouw in Nederland?

De teruglopende deelname aan de primaire opleidingen in het groene mbo en hbo baart zorgen over de kwaliteit en het voortbestaan van groen onderwijs

'Liever koeien dan cavia's'

Hoe pak je bedrijfsovername aan? Hoe regel je de financiën en hoe zit het met belasting?

Dat zijn blijkbaar vragen waar leerlingen veehouderij ook op het mbo al mee zitten. Veel van hen zijn potentieel bedrijfsopvolger. Volgens Damhuis, opleidingscoördinator, in Almelo zo'n 80 procent. Ze weten waarvoor ze komen en zijn hoogstwaarschijnlijk eerder teleurgesteld dan een leerling groene ruimte of bloemschikken als de school niet biedt wat ze verwachten. Vraag je hen naar onderwijskwaliteit dan heeft dat met de geboden vak kennis en expertise te maken, maar ook met mogelijkheden, maatwerk, organisatie en uitval van lessen.

Wat hebben ze geleerd? "Misschien schoot het op financieel gebied wel te kort", zegt Gerlo van Harten (20) over zijn opleiding in Almelo. "En over bedrijfsovername hebben we het ook nooit gehad." Hij studeert nu Agrarisch ondernemerschap op de CAH Dronten, een keuze waar hij niet over getwijfeld heeft.

Na zijn hbo-opleiding wil hij extern eerst werkervaring opdoen en dan in maatschap thuis aan de slag. Tijdstip van overname is afhankelijk van zijn vader. "Voor het bedrijf is voldoende perspectief," verzekert hij. Dat bevestigt Johan Twilhaar (20), die net als

Gerlo veehouderij heeft gedaan in Almelo. "Misschien niet in Nederland, maar dan bijvoorbeeld in Noord-Duitsland."

Hij vond de hoeveelheid praktijk op het mbo goed en is enthousiast over zijn buitenlandstage in Canada. Over de lessen is hij minder te spreken. "Ik kreeg heel veel dingen die ik net zo goed thuis aan mijn vader had kunnen vragen."

Dirk Geenen (20), vorig jaar MAS Bostel en nu ingestroomd in het tweede jaar van de HAS Den Bosch, is bezig om zelf een bedrijf op te zetten. "Ik heb zo'n 150 schapen en ik heb wat percelen in gebruik. Ik leer er veel van als ik dingen zo zelf uitzoek."

Hij is tevreden over de mas-opleiding, maar heeft vooral op stage veel geleerd, zegt hij. In de trein naar Ede zitten Michèle, Lenneke en Bert, drie derdejaars van Groenhorst Barneveld. Ze doen veehouderij en praten over een vervolgopleiding op een hogeschool. Dronten bijvoorbeeld.

Er is één klas in Barneveld voor de veehouderij, met vooral jongens. Dierverzorging is – zoals overal – veel groter. Alleen Bert komt van een bedrijf. Het perspectief voor Michèle en Lenneke is niet zo duidelijk, maar de keuze voor veehouderij was dat wel. "Liever koeien dan cavia's", zegt Lenneke.

Het zijn vooral vooroordelen, denkt Henk Verweij, voorzitter van het College van Bestuur van de Aeres Groep. Natuurlijk is er toekomst voor de landbouw in Nederland, reageert hij in de Nieuwe Groene Carrière van juni 2006. Je moet dat anders neerzetten, je moet aan het imago werken, je moet investeren. Dat is zijn boodschap aan de overheid. "Er zijn blijkbaar groepen in de samenleving die land- en tuinbouw niet meer belangrijk vinden."

Ook Jos Damhuis, opleidingscoördinator veehouderij en loonwerk in Almelo, vindt het idee dat er geen toekomst zou zijn in de sector "pertinent onzin". "De grote uittocht hebben we gehad. AB Oost (personeelsvoorzieners voor de

agrarische sector in vier oostelijke provincies, red.) zit te springen om goed opgeleide medewerkers."

En ook Jeroen Naaijkens, voorzitter College van Bestuur HAS Den Bosch, en Paul Palstra, beleidscoördinator hoger onderwijs bij Directie Kennis (LNV), zetten vraagtekens bij het onderzoek naar de perspectieven met een opleiding landbouw en veeteelt. "Uit onderzoek is altijd gekomen dat het arbeidsperspectief in de landbouw negatief is", zegt Palstra. "Dat had te maken met hoelang het duurde voordat afgestudeerden een baan op niveau vonden (en bijvoorbeeld bedrijfsovername realiseerden). Bovendien blijft het startloon nog steeds achter."

Kleine tak

In het onderwijs zie je een vergelijkbare trend. Daar leek de instroom in primaire opleidingen (land- en tuinbouw of akkerbouw en veeteelt) tot voor kort zelfs nog harder te dalen. Dat bevestigt Dirk-Siert Schoonman, voorzitter van de sectorcommissie Dier waarin hij LTO Rundveehouderij vertegenwoordigt. “Je merkt dat het voor de sector steeds lastiger is om goed personeel te vinden.” Nu is er wat instroom in primaire opleidingen betreft stabilisering merkbaar, aldus woordvoerders van drie aoc’s, Naaijken van HAS Den Bosch en Palstra voor het hele hoo, maar toch zijn ze langzamerhand ‘een kleine tak’ geworden. Opleidingen pluimveehouderij, varkenshouderij of glastuinbouw verdwijnen of worden gecombineerd met andere opleidingen. Hoe zorg je dat er

‘De ondergrens is bereikt. Als er niets gebeurt, zakt het agrarisch onderwijs door het ijs’

dan voldoende expertise blijft en het onderwijs blijft aansluiten bij de eisen die het agrarisch ondernemerschap stelt? LTO nodigt nu onderwijsinstellingen (per regio) uit om over de toekomst te praten. “Dat komt voort uit de zorg om de kwaliteit van de primaire opleidingen, ontwikkelingen in de onderwijsvraag en de rol van PTC+”, vertelt Wijnje van Eck, manager bij LLTB.

De ondergrens is bereikt, denkt Verweij. “Als er niets gebeurt, zakt het agrarisch onderwijs door het ijs”, zegt hij in de Nieuwe Groene Carrière. “We moeten uit de negatieve spiraal van minder studenten en minder docenten.” De primaire richtingen vormen volgens hem ‘het hart van agrarisch onderwijs’. Als dat op de tocht komt, is er geen reden om dat onderwijs nog apart te houden. Dat is zijn boodschap naar de politiek.

Concentreren

Wat kan het groene onderwijs - mbo en hbo - mensen die agrariër willen worden bieden? “Het opleidingsniveau dat in de sector wordt gevraagd, wordt steeds hoger”, zegt Naaijken. Wil je als bedrijfsopvolger een bankkrediet krijgen, dan wordt een hbo-niveau vaak als voorwaarde gesteld”, aldus Schoonman. “Aanvullend personeel (waaraan groeiend behoefte op de grotere bedrijven) kan met een mbo-opleiding volstaan.” Natuurlijk kan een mbo’er ook een goede ondernemer worden, denkt hij, maar de marges worden kleiner. Het hbo heeft dan, volgens eigen zeggen, veel te bieden. In Dronten bereidt de opleiding ‘Agrarisch ondernemerschap’ de bedrijfsopvolger voor op zijn toekomst en ook de HAS Den Bosch richt zich op toekomstige ondernemers. Net als VHL en Inholland Delft hebben ze opleidingen Dier en veehouderij en Tuin- en akkerbouw. “Heel belangrijk,” vindt Naaijken, “we willen de primaire richtingen handhaven als kern, want zonder die opleidingen bestaan we niet. Het is echt niet de

bedoeling om allemaal leuke dingen te gaan doen op het gebied van recreatie; continuïteit van de landbouwopleidingen moet voorop staan.”

Het programma is misschien algemener geworden, vervolgt hij, en wat de landbouwopleidingen betreft zijn productiegericht en niet-productiegericht samengevoegd, maar studenten kunnen hele specifieke keuzes maken. “Meer maatwerk. Als ze bijvoorbeeld geitenmelker willen worden, kunnen ze dat in hun vakkenpakket zelf invullen. Ze maken uiteindelijk hun eigen arbeidsmarkt”, zegt Naaijken. “Lukt het niet in Nederland, dan zoeken ze het daarbuiten.” “Wat hbo betreft zie ik geen probleem van concentratie op enkele opleidingslocaties”, zegt Schoonman. “Op het mbo is dat lastig. Daar maak ik me wel zorgen over. In theorie zou het een oplossing zijn, ook met het oog op de kosten, maar mbo-leerlingen blijven toch liever in een vertrouwde omgeving en gaan niet zo snel op kamers. Dan kiezen ze een opleiding die enigszins verwant is. Toch denk ik dat je niet aan concentratie komt.”

Specifieke expertise

Bijvoorbeeld in Barneveld. “LTO, houd de ogen open”, zegt Rob Merkelijn, teamleider veehouderij en loonwerkopleidingen op die Groenhorstlocatie. Hij vertelt dat zijn school een overtuigende keuze heeft gemaakt voor de diergerichte opleidingen. Niet recreatie en design, maar “we blijven bij onze kern.” Daarmee hoopt Barneveld opleidingskwaliteit te (blijven) garanderen. “We

houden ook groepen veehouderij en diervverzorging uit elkaar wat onderwijs betreft.”

Er wordt op expertise gelet, zegt hij. “We hebben zes veehouderijdocenten (op ongeveer 250 leerlingen veehouderij en loonwerk) en die hebben allemaal hun stokpaardjes en specifieke onderwerpen, bijvoorbeeld mineralen of fokkerij. We verwachten dat ze dat bijhouden. Je kunt immers nooit een groep goed begeleiden als je niet over voldoende vak kennis beschikt.”

Leander Petit, decaan op de Helicon-vestiging in Boxtel, vertelt dat de situatie er de laatste jaren redelijk stabiel is. Een paar jaar geleden werd op de vestigingen van het aoc de noodklok geluid vanwege de terugloop. “Er was wat je zou kunnen noemen formatieve frictie; overschot bij mbo-opleidingen en vraag op het vmbo.”

“Kleinschaligheid heeft voor- en nadelen”, denkt hij. “De vraag of je groen onderwijs nog apart moet houden als je zo weinig in primaire richtingen hebt, is een politieke. Daar heb ik geen zicht op, maar voor een bepaalde groep heeft de kleinschaligheid zeker voordelen.” Bovendien kun je veronderstellen dat in een meer op het individu afgestemde competentiegerichte aanpak groepsgrootte minder relevant is. Als je maar zorgt dat je de specifieke expertise binnen kunt halen. Damhuis acht het essentieel dat er goed maatwerk wordt geleverd, wellicht met onderscheid tussen leerlingen die van een bedrijf komen en leerlingen die die ervaring ontberen. Hij verwacht dat er meer expertise van bui-

ten zal worden ingehuurd, bijvoorbeeld van een kennisnetwerk zoals de melkveeacademie en dat het bedrijfsleven een grotere rol gaat spelen.

Oud-leerlingen (zie kader) zijn kritisch over de opleiding, maar wat hebben ze nodig? Volgens Merkelijn moet de school zorgen dat leerlingen op niveau 4 een bedrijf kunnen overnemen, maar eventueel ook in de periferie aan de slag kunnen. Ze moeten niet in een beperkt wereldje blijven hangen en ook met anderen discussie kunnen voeren. Ze moeten in de proeve van bekwaamheid bijvoorbeeld een bedrijfsplan verdedigen bij de bank, legt hij uit, “en ze moeten op een reële manier het beeld van de landbouw kunnen uitdragen zodat ze eventueel ook perspectief hebben op een ander soort kaderfunctie. Hun pré is dat ze dan de taal van het agrarische bedrijf spreken.”

Generiek

Een oplossing om aan een kritische massa van leerlingen of studenten te komen, zou kunnen zitten een verdere verschuiving van specifiek naar generiek opleiden. In sommige situaties is dat een oplossing, denkt Schoonman. “Kandidaten voor bedrijfsopname kun je een generieke opleiding aanbieden. Die leren immers 90 procent van de praktische zaken op het eigen bedrijf. Ze hebben meer behoefte aan ondernemerschap en een open blik naar andere maatschappelijke sectoren. Ik kan op mijn melkveehouderij iemand die nog nooit gemolken heeft binnen een maand leren om te melken, maar het zou heel

moeilijk zijn om iemand te leren dat hij ook buiten zijn directe vakgebied moet kijken, bijvoorbeeld naar de eisen die aan zijn bedrijfsvoering worden gesteld en waar dat vandaan komt.”

“Op zich ben ik voorstander van generiek opleiden,” vervolgt hij, “maar mensen die niet van een bedrijf komen en er later in dienstverband gaan zou ik een wat meer specifieke opleiding geven.” Hoe dan ook, de primaire richtingen

‘We willen de primaire richtingen handhaven als kern, want zonder die opleidingen bestaan we niet’

moeten blijven, vindt hij. “Ook al zal over een jaar of 10, 15 de vraag verder afgenomen zijn en het aandeel van groene opleidingen gericht op recreatie en hobby, groter. Als onderwijs moet je je afvragen hoe je daar mee omgaat en of je al die specifieke zaken wilt aanbieden.” Is dat wel nodig? Kan dat op een leerbedrijf of bij PTC+? In samenwerking? Samenwerking is ook de boodschap van LNV, samenwerking binnen de Groene Kenniscoöperatie. “De kleinschaligheid grootschalig organiseren”, aldus Palstra. Naaijken is benieuwd naar de gesprekken met LTO. “Lijkt me prima initiatief”, zegt hij. “Maar ik vind wel dat ze eerst eens goed moeten kijken en luisteren wat er op de onderwijsinstellingen aan de hand is voordat ze stappen zetten.” □